

Sarita Vujković
Akademija umjetnosti, Univerzitet u Banjaluci
Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske

DISKONTINUIRANO PREDSTAVLJANJE BOSNE I HERCEGOVINE NA VENECIJANSKOM BIJENALU

Apstrakt:

Bolje upućeni u bosanskohercegovačke društvenopolitičke prilike shvatiće zvanično prisustvo Bosne i Hercegovine u Veneciji kao svojevrsni kuriozitet. Razmaci od po deset godina između tri bijenala: 1993, 2003. i 2013, kao i ponovna inicijativa i realizacija 2017. godine, omogućili su idealan prostor za debate, rasprave i oprečna mišljenja o mogućim modelima predstavljanja zemlje koja je Ustavom određena kao decentralizovana država sa dva entiteta, deset kantona i jednim distriktom. Nažalost, taj dvadesetpetogodišnji period nije ponudio neko jedinstveno rješenje, koje bi zagarantovalo redovno učešće bosanskohercegovačke savremene umjetnosti na ovoj renomiranoj smotri. Zbog toga je ponuđen model i treće zvanično učešće Bosne i Hercegovine na 57. Venecijanskom bijenalu idealan trenutak za kritičku retrospektivu, ali i za vizionarski pogled u budućnost s ciljem prezentacije lokalne savremene umjetničke scene u globalnom okruženju.

Ključne reči:

Venecijanski bijenale, paviljon Bosne i Hercegovine,
bosanskohercegovačka savremena umjetnost, Muzej savremene umjetnosti
Republike Srpske, internacionalne izložbe

Prvi poziv za učešće Bosne i Hercegovine stigao je za 45. Venecijanski bijenale 1993. godine, a uputili su ga direkcija Bijenala i glavni kustos Akile Bonito Oliva, koji je, želeći da upozori na tada aktuelnu političku situaciju i sukobe koji su početkom devedesetih buktali na prostoru bivše Jugoslavije, u svoj kustoski izbor uvrstio i kustoske selekcije u kojima je zastupljena teza o pacifizmu umjetnosti i koegzistenciji umjetnika nastaloj u uslovima nepomirljivih političkih raskola.

Predložen je multimedijalni projekat *Svjedoci postojanja*, a u Veneciji je za ovu priliku bio predviđen prostor u Granai dele citele (*Granai delle Zitelle*) na ostrvu Đudeka (*Giudecca*), međutim, zbog striktno poštovanih ratnih propisa Unprofor nije dozvolio izlazak iz Sarajeva umjetnicima, ni iznošenje njihovih djela. U vanrednim okolnostima, gotovo humanitarnog karaktera u kontekstu ratnih zbivanja, u organizaciji Galerije Obala Art Centra i Obalne galerije Piran, posjetiocima su ponuđeni video-zapisi i dokumentarni film o *Svjedocima postojanja*, jedino moguće svjedočanstvo o umjetnosti koja je nastajala tog trenutka u ratnim okolnostima. (Hadžiomerspahić 2003, 14) Ova prezentacija, iako u javnosti od strane pojedinih stručnjaka često pominjana kao prvo učešće Bosne i Hercegovine na Venecijanskom bijenalu, ne može se smatrati izložbom nacionalnog paviljona BiH ili izložbom u sastavu 45. Venecijanskog bijenala jer za nju nije bilo zvanične proceduralne prijave direkciji Bijenala.¹

Na osnovu toga možemo reći da je prvo učešće Bosne i Hercegovine na Venecijanskom bijenalu realizovano tek deset godina kasnije, 2003. godine, na konceptu izvjesnog nadoknađivanja prethodno propuštenih bijenala. Tada je izložba paviljona na 50. Venecijanskom bijenalu simbolički nazvana *Bosnia and Herzegovina 1st Time*, čime se ukazalo na nepotpunost učešća iz 1993. godine, ali i na njenu prvu zvaničnu prezentaciju u Veneciji. Organizaciju cjelokupnog projekta vodio je Muzej savremene umjetnosti ArsAevi iz Sarajeva, komesar izložbe bio je Enver Hadžiomerspahić, kustos Asja Mandić, a izabrani umjetnici koji su predstavljali Bosnu i Hercegovinu bili su Maja Bajević, Jusuf Hadžifejzović, Edin Numankadić i Nebojša Šerić Šoba. Prostor je bio obezbijeđen uz podršku Unesco Venice u Palaco Corci (*Palazzo Zorzi*), koji je bosanskohercegovačkom paviljonu ustupio dio svog radnog prostora i dvorište.

Konceptom izložbe nastojalo se obuhvatiti vrijeme između 1993. i 2003. godine kako bi se ukazalo na desetogodišnji period u kome zemlja nije bila predstavljana na Venecijanskom bijenalu. U želji da se nadoknadi propušteno izabrani su umjetnici različitih generacija i različitih umjetničkih senzibiliteta: Jusuf Hadžifejzović i Edin Numankadić svojim su djelima označili period prve polovine

¹ Na osnovu korespondencije sa direkcijom Venecijanskog bijenala tokom pripreme izložbe i informacija za medije o paviljonu BiH 2013. godine, komesar paviljona zamoljen je da se ovakve tvrdnje koriguju jer se ne podudaraju sa informacijama koje ima Arhiv Venecijanskog bijenala. Arhiva MSURS, 2013.

devedesetih, a radovi umjetnika mlađe generacije Maje Bajević i Nebojše Šerića Šobe referisali su na period oko 2000. godine. Selekcija Bosne i Hercegovine predstavljala je širok spektar pluralističkih ideja, pristupa i senzibiliteta, s ciljem da se prikažu ratne traume i težak period postratne tranzicije. (Mandić 2003, 19–21) Iako je umjetnost izabranih autora bila odraz njihovih individualnih stajališta, ona je istovremeno svjedočila i o kulturnim prilikama, ekonomskim i društvenim promjenama, političkoj i kulturnoj stvarnosti koja ni deset godina poslije ovog predstavljanja nije bila u stanju da omogući zemlji kontinuirano učešće na najznačajnijoj svjetskoj manifestaciji savremene umjetnosti.

Inicijativa za ponovno zvanično učešće Bosne i Hercegovine pokrenuta je 2012. godine za 55. Venecijanski bijenale, ovaj put od strane Muzeja savremene umjetnosti Republike Srpske, s ciljem uspostavljanja kontinuiranog učešća umjetnika iz Bosne i Hercegovine na ovoj prestižnoj svjetskoj manifestaciji. Ponuđeni model ove institucije, tj. način za uspješnu prezentaciju, prihvatilo je Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, uz saglasnost nadležnih resornih ministarstava Republike Srpske i Federacije BiH. Na osnovu ovog modela izabrani komesari/kustosi, po jedan iz svakog entiteta, rade u timu zajednički, birajući jednog ili više umjetnika/ica, dok je za organizatora i producenta projekta odgovorna institucija svaki put iz drugog entiteta. Svjesni da je Venecijanski bijenale međunarodna manifestacija izuzetno duge tradicije, velikog budžeta, zavidne društvenopolitičke podrške, medijske vidljivosti, brojnih učesnika i masovne posjećenosti, na kojoj se ukrštaju najsavremeniji svjetski umjetnički dometi, ponudili smo novi fleksibilniji model, koji daje inovativnije konceptijske, umjetničke, političke i finansijske konstrukcije.

Na osnovu ovog modela Bosna i Hercegovina se po drugi put, nakon deset godina, pojavila u Veneciji, s izložbom Banjalučanina Mladena Miljanovića, koju su potpisali kao komesari i kustosi istoričari umjetnosti Sarita Vujković i Irfan Hošić, u organizaciji Muzeja savremene umjetnosti Republike Srpske u Banjaluci.

Nosilac cjelokupnog koncepta umjetnika Mladena Miljanovića, izabranog predstavnika Bosne i Hercegovine na 55. Bijenalu u Veneciji, predstavio je ideju o neobuzdanosti individualnih želja, individualnih istina kolektivnog apsurdna ovovremene realnosti, zabilježenih na prostoru BiH. Ovi konceptualni nosioci, materijalizovani kao reminiscencije na poznato renesansno djelo Hijeronimusa Boša *Vrt uživanja*, čvrsto su ukorijenjeni u ovovremeni materijalni svijet raznovrsnih iskustava, običnih ljudi, kao najautentičnijih i najbanalnijih realnosti postranzicijskog društva. Mističan, do današnjih dana nerastumačen, triptih Hijeronimusa Boša bio je početni predložak Mladenu Miljanoviću za osmišljavanje izuzetno zahtjevnog rada, realizovanog na način ne baš tipičan za današnju savremenu umjetnost.

Mladen Miljanović, *Vrt uživanja*, instalacija – metalna konstrukcija, gravirani crteži na granitu, 2013
(foto Nemanja Mićević)

Projekat koji je bio predstavljen u Veneciji izuzetno je angažovano umjetničko djelo, koje teži višedimenzionalnoj istorijskoj perspektivi, sa jakim konotacijama koje zalaze u sociopolitički, etički, ekonomski i kulturni kontekst društva iz kog umjetnik dolazi. U okviru ovog projekta, koji su činile tri uzajamno povezane cjeline, Mladen Miljanović je sebe pozicionirao kao ključnog aktera, umjetnika čija se umjetnička praksa na sasvim određen način postavlja i kao model koji omogućava djelovanje iz lokalne sredine.

Uzajamna transformacija individue i društva, koju prati multifunkcionalno pozicioniranje rada kroz više dimenzija čitanja, u osnovi zasnovanih na već ranije odabranim diskursima preispitivanja identiteta mjesta i lične prošlosti, bila je presudna u izboru Mladena Miljanovića za predstavnika Bosne i Hercegovine na 55. Venecijanskom bijenalu. Odluka o izboru rada pratila je i koncept izložbe Enciklopedijska palata (*Il Palazzo Enciclopedico/The Encyclopedic Palace*), ponuđen od strane umjetničkog direktora Bijenala Masimilijana Đonija, koji se fokusirao na područja imaginarnog i funkcije mašte, spajajući različite umjetničke svjetove i umjetnička djela koja sanjaju izvan realnosti, noseći u sebi neku drugu spiritualnu realnost, a prije svega sliku svijeta u njegovoj beskrajnoj raznolikosti i bogatstvu. (Gioni 2013, 23–28)

Mladen Miljanović je jedan od najmlađih predstavnika, uslovno rečeno, „ratne generacije“ bosanskohercegovačkih umjetnika, koji svoj umjetnički rad temelje na vlastitom egzistencijalnom iskustvu. Može se reći da se njegov rad pojavio

u bitnom trenutku za bosanskohercegovačku umjetnost i da predstavlja važan reper, da je graničnik između umjetnosti koja je nastajala u periodu devedesetih i umjetnosti što se pojavila poslije dvijehiljadite na prostoru Bosne i Hercegovine.

Izložbi je prethodio dugotrajan istraživački proces prikupljanja i arhiviranja graviranih motiva sa nadgrobnih spomenika regionalne osobenosti, koja je nosilac ključnih artefakata za realizaciju djela. Artikulaciju ovih motiva, spojenih u jedinstvenu narativnu vizuelnu kompoziciju, realizovanu na ne baš tipičnim umjetničkim materijalima, povezuje rekonstrukcija kolektivne memorije. Ukomponovana ideja pogrebne reprezentacije izražena je kroz *ready-made* estetiku, a preuzeta je iz popularnog životnog konteksta, masovnih medija i svakodnevice ljudi sa prostora Bosne. Njihove subverzivne sociološke, etnološke, obredne i ritualne karakteristike slika jesu postojeće reprezentacije masovne kulture što je zahvatila posttranzicijsko društvo u kome se ogledaju krah ekonomije i privatizacije, politički paradoksi i netolerancija, uz nejasne realnosti novih modela privatnog vlasništva. Šta je to što nam novo vrijeme nosi, šta je danas realnost i kako se ona predstavlja – ključna su pitanja koja karakterišu ovaj artificalni raj postkomunizma, u kome umjetnost, prema riječima Borisa Grojsa, često djeluje bezazleno, nedovoljno kritično i radikalno, slijedeći utopijsku logiku uključivanja, a ne realističnu logiku isključivanja, borbe i kritike. (Groys 2006, 50–51) Prostorni i vremenski odnosi, njihova homogenost i heterogenost, samo su formalni aspekti koje određuju društvene specifičnosti u kojima se odvija stvarni život.

Miljanović u izabranom radu gotovo antropološki „secira“ ljudski život, zanimaju ga sličnosti i razlike među ljudima, kako ljudi žive, šta misle i kako se odnose prema ličnim užicima. Kultura je temeljni pojam njegovog antropološkog pogleda, koji uočava sličnosti i razlike unutar konkretnog ljudskog društva u kome obitava i čiji je sam akter. Njegova alegorijska supstitucija predstavljena na zvaničnoj prezentaciji Paviljona Bosne i Hercegovine, u okviru koje pronalazi i izdvaja instrumente individualnog užitka, smišljen je pokušaj materijalizacije enciklopedije kao univerzalnog zbira znanja, a u ovom slučaju i ličnih želja i neostvarenih mogućnosti. (Vujković 2013, 17–37)

Bolje upućeni u bosanskohercegovačke društvenopolitičke prilike shvatiće zvanično prisustvo Bosne i Hercegovine u Veneciji kao svojevrsni kuriozitet. Razmaci od po deset godina između tri bijenala: 1993, 2003. i 2013, kao i ponovna inicijativa i realizacija 2017. godine, stvorili su idealan prostor za debate, rasprave i oprečna mišljenja o mogućim modelima predstavljanja zemlje koja je Ustavom određena kao decentralizovana država sa dva entiteta, deset kantona i jednim distriktom. Nažalost, taj dvadesetpetogodišnji period nije ponudio neko jedinstveno rješenje, koje bi zagarantovalo redovno učešće bosanskohercegovačke savremene umjetnosti na ovoj renomiranoj smotri. Zbog toga je ponuđeni model i treće zvanično učešće Bosne i Hercegovine na 57. Venecijanskom bijenalu idealan trenutak za kritičku retrospektivu, ali i za vizionarski pogled u budućnost s ciljem prezentacije lokalne savremene umjetničke scene u globalnom okruženju.

Univerzitet katastrofe odabrani je projekat koji predstavlja Bosnu i Hercegovinu na 57. La Biennale di Venezia, na kome se ova zemlja, nakon 2003. i 2013. godine,

Radenko Milak, *From the Far Side of the Moon*, animirani film, trajanje 13' 21'', kadrovi iz filma, 2017

pojavljuje treći put. Diskontinuitet predstavljanja Bosne i Hercegovine na ovoj prestižnoj svjetskoj manifestaciji sasvim sigurno je rezultat brojnih društvenih i ekonomskih turbulencija, koje nisu umanjile želju naših umjetnika da budu dio svjetskog umjetničkog korpusa.

Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske veoma se ponosi činjenicom da je, nakon višemjesečnog zalaganja i konstruktivnog dijaloga s Ministarstvom civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske i Ministarstvom kulture i sporta Federacije BiH, dobio i zvaničnu potvrdu o učešću Bosne i Hercegovine na 57. Venecijanskom bijenalu. Inicijativa muzeja, koja je uslijedila nakon ponovnog prekida 2015. godine, kada je Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine odustala od organizacije izložbe, ponovo pokušava da organizacijom i produkcijom Paviljona BiH pronađe model kontinuiranog učešća svoje zemlje, kako na Bijenalu umjetnosti tako i na Bijenalu arhitekture. Dugoročni cilj Muzeja jeste da postavi nove parametre kada je u pitanju ovakva vrsta organizacije i da se, zahvaljujući internacionalnim projektima, umrežava s institucijama i umjetnicima kako bi se poboljšao razvoj savremene umjetničke scene na prostoru Bosne i Hercegovine. (Vujković 2017, 11–13)

Radenko Milak, *From the Far Side of the Moon*, animirani film, trajanje 13' 21'', kadrovi iz filma, 2017

Umjetnik Radenko Milak, izabran za predstavnika Bosne i Hercegovine na 57. Venecijanskom bijenalu, pripada jednoj novoj generaciji bosanskohercegovačkih umjetnika koja u proteklih desetak godina zapaženo djeluje na našim prostorima. Milak već godinama gradi internacionalnu karijeru, mnogo toga je uradio na afirmaciji svoje umjetnosti, što mu je i omogućilo da bude predstavnik svoje zemlje na Venecijanskom bijenalu. Projekat *Univerzitet katastrofe* zamišljen je kao inicijativa koja u osnovnoj ideji ima razvojni element jedne šire platforme sa tendencijom da se razvija i nakon Venecijanskog bijenala.

Njegov je prijedlog da se u okviru te inicijalne ideje uspostavi saradnja s internacionalnim kustoskim timom u sastavu: Kristofer Igdre, Fredrik Svensk, Sinciana Ravini (*Sinziana Ravini*) i Ana van der Vlit (*Ana van der Vliet*), koji su u saradnji s Hansom Ulrihom Obristom razvili mrežu participacije inostranih umjetnika, najprije kroz saradnju s Romanom Uranjekom, a potom i s internacionalnim gostima (koje čine: Lamin Fofana, Sidsel Meineche-Hansen, Huan Pedro Fabra Gemberena (*Juan Pedro Fabra Guemberena*), Lulu Šerine (*Loulou Cherinet*), umjetnički par Džeraldina Huaréz (*Geraldine Juárez*) i Joel Danijelson (*Joel Danielsson*) i Nils Beh (*Nils Bech*), koji radi u saradnji sa Idom Ekblad) koji u osnovi svoje umjetnosti imaju

Radenko Milak i Roman Uranjek, *DATES 7 Februarij 1477 – Thomas More was Born*, 146 x 195 cm, 2017 (foto Nemanja Mićević)

istu ideju, omogućavajući i jednu od osnovnih novina ovogodišnje prezentacije nacionalnog paviljona – internacionalnu saradnju, za koju sasvim osnovano možemo tvrditi da je inovativna ne samo kada je u pitanju region iz koga dolazimo već i daleko šire.

Ovako definisan koncept odgovara i temi 57. Venecijanskog bijenala, u kome kustoskinja Kristin Masel (*Christine Macel*) proklamovanim poklicem *Viva Arte Viva* poziva umjetnike da kroz svoju umjetnost izraze i svoj stav o umjetnosti, postave pitanja i odrede njen budući pravac. U svijetu punom konflikta i protesta, u kome je humanizam ozbiljno ugrožen, *Univerzitet katastrofe* želi reći da umjetnost predstavlja najdragocjeniji dio ljudskog bića. To je idealno mjesto za refleksiju, individualni izraz, slobodu i fundamentalna pitanja. Umjetnost je omiljeno mjesto za snove i utopije, odnose sa drugim ljudskim bićima, sa prirodom i kosmosom, kao i sa duhovnom dimenzijom, koje treba njegovati van bilo kojih trendova i pojedinačnih interesa. (Marcel 2017, 16–31)

Šta bi se dogodilo ako bismo istoriju umjetnosti ponovo napisali, i to isključivo iz ugla predstavljanja katastrofa? Katastrofe, bilo iskonske ili apokaliptične, sa svojim prirodnim kataklizmama, epidemijama i djelanjem ljudi u vidu ratova i sukoba, uvijek su sadržavale i estetsku dimenziju i uticale na naše želje, maštu i odnos prema svijetu. (Yggre 2017, 19–39) Ovo se teško da ignorisati u susretu s umjetnošću umjetnika Radenka Milaka – čiji je opus potpuno u skladu s onim čemu nas uči moderna istorija: da katastrofe nisu nešto izvan nas ili nešto nezavisno u odnosu na nas, već da smo mi njihovi demijurzi. Nakon Drugog svjetskog rata njemački filozof Ginter Anders promišljao je Aušvic i Hirošimu, dva događaja u osnovi ere u kojoj će ljudski rod izgubiti sposobnost da predstavi ono što je ustanovio ili stvorio. Sasvim je paradoksalno da ta nemogućnost da se katastrofe predstave nema veze s odsustvom dokumentacije, naročito one vizuelne. Nepredstavljivo se prevashodno definiše kao nemogućnost da se katastrofa shvati i sagleda. Istovremeno, u pogledu etimologije, riječi katastrofa (*disaster*) i želja (*desire*) daleki su srodnici. Stoga je *Univerzitet katastrofe* moguće čitati i kao *Univerzitet želje*, i to želje da se prevaziđe katastrofa kako bi se predstavilo ono što se ne da predstaviti, ili čak želje kao protivotrova za porazni osjećaj bespomoćnosti pri suočavanju s katastrofama oko nas.

Radenko Milak pomoću svojih radova preispituje imaginaciju koju vidimo na slikama u digitalnoj eri. Njegova praksa uključuje stvarnu ili pretpostavljenu moć slike, kako se ona tumači i čita, i kakav je njen status u društvima koja su prezasićena vizuelnim. Uči nas kako da ponovo vidimo otkrivajući estetski potencijal svake slike ili njezinih fantoma, koji proganjaju našu savjest. U njegovim radovima vidimo odjeke neprekidnog protoka slika, lažnih odraza globalne arhive vizuelnog. Za potrebe ove izložbe umjetnik je stvorio nove radove, koji uključuju filmove, slike, akvarele i kolaže, od čega neke u saradnji s Romanom Uranjekom, a koji su dio jedne stvarne genealogije predstavljanja katastrofa, bilo da su one ekološke, političke ili društvene, uz istovremeno uranjanje u horizonte želje za stvaranjem kao otporom današnjici.

Ideja Radenka Milaka jeste da stvori umjetničku koncepciju od različitih vrsta radova – crteža, akvarela, slika, animiranog filma – gdje je svaki medij povezan sa katastrofom i dokumentacijom o njoj. Ovaj projekat takođe predstavlja poziv istraživačima, misliocima i umjetnicima da doprinesu na više načina: umjetničkim radovima, teorijskim tekstovima, govorima, projekcijama, radionicama i konferencijama, koji bi kao umjetnička i društvena platforma omogućili razvoj projekta u budućnosti. Njihov cilj jeste stvaranje zajedničkog prostora znanja i imaginacije kroz ideju slike idealnog univerzuma. (Yggre 2017, 19–39)

Univerzitet katastrofe nije samo izložba u paviljonu Bosne i Hercegovine na 57. Bijenalu u Veneciji već i polazna tačka za jedan istinski univerzitet, zajednički prostor kreativnog u kojem se grade znanje i mašta, za laboratoriju. On je istovremeno i umjetnički i politički prijedlog, projekat u nastajanju, kao što je i predstavljanje Bosne i Hercegovine na Venecijanskom bijenalu otvorena platforma za nove inicijative.

LITERATURA

- Gioni, Massimiliano. “Is Everything in My Mind?” In *55th International Art Exhibition Il Palazzo Enciclopedia / The Encyclopedic Palace*, 23–28. Venezia: La Biennale di Venezia, 2013.
- Groys, Boris. *Učiniti stvari vidljivima: Strategije suvremene umjetnosti*. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti, 2006.
- Hadžiomerspahić, Enver. „Pozitivno – negativno.“ u *Bosna i Hercegovina na Venecijanskom Bijenalu 1993–2013*. Sarajevo: ArsAevi, 2003.
- Macel, Christine. “Viva arte Viva Arte Viva Arte Viva Arte Viva arte.” In *57th International Art Exhibition Viva arte Viva*, 16–31. Venice: La Biennale di Venezia, 2017.
- Mandić, Asja. “Introduction.” In: *1st Time. Pavilion Bosnia and Herzegovina – 50th International Exhibition La Biennale di Venezia*, 19–21. Sarajevo: ArsAevi, 2003.
- Vujković, Sarita (ed.). *The Garden of Delights. Pavilion Bosnia and Herzegovina – At 57th International Art Exhibition – La Biennale di Venezia*. Banjaluka: MSURS, 2013.
- Vujković, Sarita. “Introduction to University of Disaster.” In: *University of Disaster: Radenko Milak with international guests, Pavilion of Bosnia and Herzegovina, At 57th International Art Exhibition – La Biennale di Venezia*, ed. Sinziana Ravini, 11–13. Banjaluka: MSURS, 2017.
- Yggre, Christopher. “History of Art & Perspective of Disaster.” In: *University of Disaster: Radenko Milak with international guests, Pavilion of Bosnia and Herzegovina, At 57th International Art Exhibition – La Biennale di Venezia*, 19–39. Banjaluka: MSURS, 2017.

Sarita Vujković
Academy of Arts, University of Banjaluka
Museum of Contemporary Art of Republic Srpska

**DISCONTINUOUS REPRESENTATION OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA
AT THE VENICE BIENNALE**

Summary:

Those better acquainted with the social and political reality of Bosnia and Herzegovina will see the official participation of its national pavilion in the Venice Biennale as a kind of oddity. Ten-year gaps between the country's previous participation in the event (1993 – 2003 – 2013) and the new initiative and project implemented in 2017 have made room perfect for debates, discussions and differing opinions about the possible models of how and in what way to present a country structured, in line with its Constitution, as decentralized, with two entities, ten cantons and one district. Unfortunately, the meantime, spanning 25 years, has not provided a solution that would guarantee Bosnia and Herzegovina's contemporary art can be regularly presented in this prestigious event. That is why the proposed model and the third official participation of Bosnia and Herzegovina in the 57th Venice Biennale is an opportune moment for a critical retrospective, as well as a visionary look into the future, with the aim of presenting the local contemporary art scene in the global environment.

Keywords:

Venice Biennale, Pavilion of Bosnia and Herzegovina, contemporary art in Bosnia and Herzegovina, Museum of Contemporary Art of Republic of Srpska, international exhibitions

PRIMLJENO / RECEIVED: 5. 10. 2017.
PRIHVAĆENO / ACCEPTED: 25. 10. 2017.